

Szatmári Gizella

„EGY SZOBORRÓL, AMELY NINCS”

A Munkácsy-émlékmű pályázatainak története

Alig pár nappal Munkácsy hétországra szóló, reprezentatív, látványos, talán kissé túlzottan is pompázatos temetése után a Képzőművészeti Társulat 1900. május 3-án Andrassy Tivadar elnöklele mellett, Végh Artúr választmányi tag írásbeli javaslatára elhatározta, hogy a „Mesternek emelendő emlékszobor céljára úgy a maga kebelében, mint a Múcsarnokban gyűjtést indít.”¹ Három nap alatt 6520 korona gyűlt össze. Az induló tőke nagyságát érzékelteti, hogy két év múlva a Vörösmarty-szobor megmintázásra pályázó 25 művész közül az első díjat nyert *Kallós-Márkus*-féle mű jutalma 3000 korona volt. A kezdet nem látott túlzottan biztatónak, bár a gyűjtés rövidesen országos méretűvé bővült.

A közoktatási minisztérium is igen lelkesnek mutatkozik: a világkiállítás ideje alatt, melyet éppen Párizsban rendeztek meg, Munkácsy-kiállítást nyitnának. „Csak az a kérdés, hogy a remekművek tulajdonosai átengedik-e a képeket a párizsi kiállítás számára?”² – ezek szerint tehát erre pénz van elegendő, s ki ne örülne, ha ország-világ megtudja, milyen értékes mű van a birtokában? Már csak azért is, mert Londonban a Continental Galleryben „szokatlan érdeklődés mellett” ugyanekkor nyílt is egy Munkácsy-kiállítás!³

Az önálló párizsi kiállítás – és a szoborállítás – egyelőre azonban csak terv marad. A világkiállításon Munkácsy Kukoricaföld és Tájkép c. művével szerepel (ezeket a párizsi magyar művészek gyászfátyollal takarták le). Lukács Béla, a kiállítás kormánybiztosa a párizsi magyar egylettől – a Vasárnapi Újság szerint⁴ – Andrassy Gyula és Kossuth Lajos arcképeinek – Munkácsy korábbi műveinek (?) – átengedését kérte. A szocialista elkötelezettségű elnökség Frankel Leó, volt francia közmunkaügyi miniszter arcképére is felhívta a figyelmet, s mindhárom kiállítását indítványozták, amelyre Lukács ígéretet is tett.⁵ A katalógusok csak az említett két tájképről tudnak.

1902-ben Lyka Károly panaszolja: még csak mellszoborra vagy méltó sír-emlékre sem elegendő az összegyűlt pénz, – „bezzeg a temetés 40.000 forint-ba került! Csúnya, sivár, lesújtó és Munkácsyhoz méltatlan, hogy nem lehet annyi pénzt szerezni a magyar hazában, amennyin egy szerény kicsi szobrot lehetne faragtatni” – írja.⁶ Igen ám, de ki elégedne meg „egy szerény kicsi” szoborral? Ezt nem engedné meg a hazafias öntudat!

Talán nem érdektelen idézni itt Dalmady Győző 1882-ben, a Krisztus Pilátus előtt hazai bemutatása alkalmából írt versének⁷ egy részletét, melyben kissé szkeptikusan beszél az intenzív nemzeti érzelmek kizárólag külsőségekben megnyilvánuló voltáról:

„Jobb szeretném helyébe
 Ha a tett volna több.
 Híres lelkesedésünk
 Összeszedi magát
 Kínál halhatatlansággal
 De kenyeret nem ád”

Persze Munkácsy esetében – itt és most – „kenyér” helyett más, kézzelfogható eredménnyel biztató tette, azaz használható szobortervekre lenne szükség ...

Ezek az évek hazánkban a véget nem érő, meddő, eredménytelen emlékmű-pályázatok évei. 1902-ben meghirdetik az Erzsébet királyné emlékmű pályázatát, aztán a Vörösmartyét, valamint Kossuth síremlékéét. Mint ismeretes, a királyné szobrát három évtized múlva tudják csak felállítani, de a Vörösmarty-emlék terveinek elkészítéséhez is szükséges egy újabb, szűkebb körű forduló (1903). 1905-ben Kossuth szobra és a szabadságharc emlékszobra kerül az érdeklődés középpontjába. Utóbbi több forduló ellenére sem valósult meg – *Szamorovszky* és *Gách* tervét elsodorta a világháború – a Kossuth-emlékművet pedig közel negyedszázad múltán, 1927-ben avatták (de huszonöt évvel később lebontották, és egy hasonlóan problematikus és szerencsétlen alkotással cserélték fel).

Mindez lefoglalta a művészek intuícióját, érdeklődését és alkotó fantáziáját, másrészt azonban Munkácsy életművének értékelése a századfordulón megrendült, s a különböző művészeti irányzatok, a szemléletváltozásnak a historizmustól a szecesszióig, a naturalizmustól az impresszionizmusig terjedő sokféle, tájékozódási zavart is okozó megnyilvánulása mellett a hivatalos művészetpolitika által fenntartott érdeklődés sem bizonyult eléggé erőteljesnek, meggyőzőnek és célravezetőnek.

Még élt *Munkácsy*, amikor 1896-ban megalakult a nagybányai művésztelep. 1902-ben a szabad festőiskola keretében Ferenczy Károly, Réti István, Thorma János közreműködésével tért hódított a plein-air festészet, Gödöllőn Kőrösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor keze alatt kivirágzott a magyaros szecesszió, Párizsból hazatelepedett Rippl-Rónai. Munkácsy dicsfénye ezek hatására kissé elhalványodott, megkopott. Életművének kiemelkedő része már messze tűnt, a tragikus vég pedig még oly közel volt. Lázár Béla ezt írja róla: „A legszerencsétlenebb időpontban halt meg, akkor, amikor művészetének alapsajátosságait tagadó művészeti irány jutott uralomra, s az új esztétika átgázolt rajta.”⁸

A Munkácsy-emlékszobor-pályázat meghirdetésére végül a művész halála után közel 5 esztendővel, 1905 márciusában kerül sor. Kissé rosszmájúan megjegyezhetjük, hogy nagy valószínűséggel közrejátszott az intézkedés megtételében özvegy Munkácsy Mihályné Papier Cecilia gesztusa, mely szerint az elagott és munkaképtelen művészeknek, valamint ezek özvegyeinek

Előfizetési ár:
 Egész évre 12 korona
 Fél évre 6 "
 Negyed évre 3 "

AZ
ÜSTÖKÖS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
IV., Vármegye-utca II. szám.

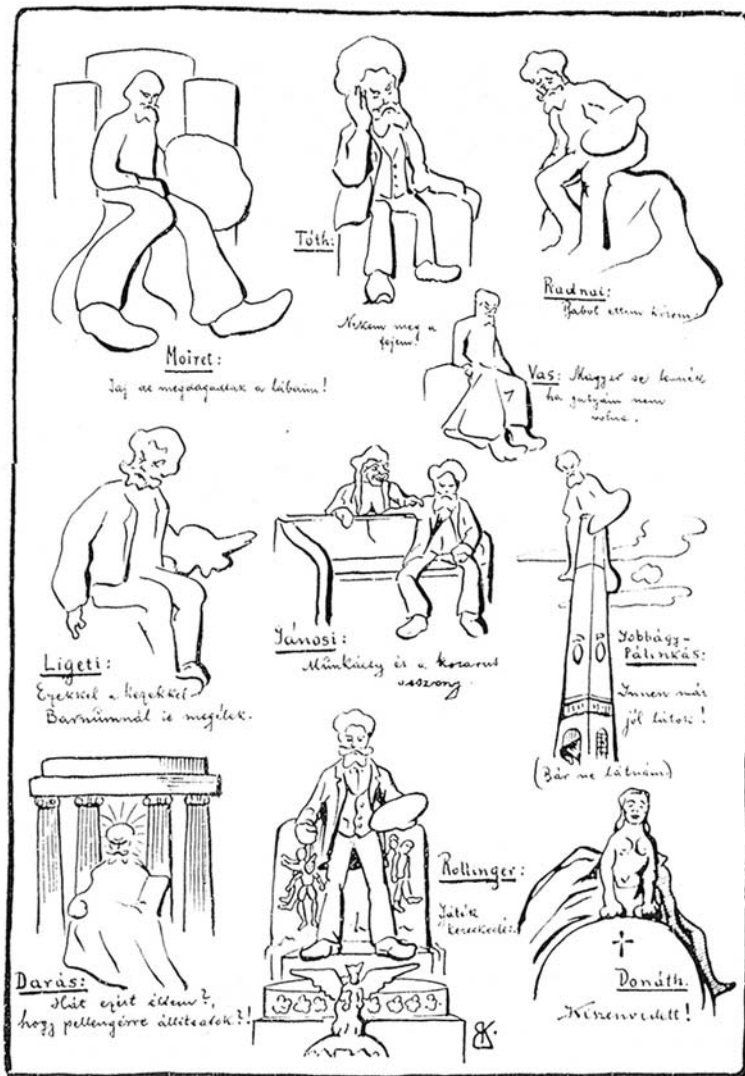
Kiadóhív. főnök: *Schuller József.*

Egyes szám ára 24 fillér.

Telefonszám: 706.

Képzőművészet.

Kardos 1911

Pályamunkák a Munkácsy-szoborra.

Pallas részvénytársaság nyomdája. A képeket horganyba edzi: *Fischer Lipót*, VIII., Vas-utca 7.

1. Karikatúra. Az Üstökös című viclap 1906. február 23-i számából

és árváinak segélyezése céljából 200 000 koronás nagylelkű alapítványt tesz. Az erre vonatkozó alapítólevelet Szelényi Aladár ügyvéd át is nyújtja a választmánynak.⁹

Ezek után a magyar művésztsadalomnak valóban tudnia kell a kötelességét! Munkácsynéhoz „hálairatot intéznek”¹⁰, és végül napvilágot lát a pályázati hirdetés.¹¹

A feltételek igen nagy szabadságot biztosítanak a résztvevőknek, akiknek köre nincs meghatározva. A teljesen nyílt pályázat a szobor nagyságának (méretének) és anyagának megválasztását a művészek tetszésére bízta. Az emlékszobor „minden valószínűség szerint a városligeti Múcsarnok előtt lévő gyepes térségen fog felállítatni”. Ide kerül Lotz Károly emlékszobra is.¹² Ugyanekkor a síremlék-állítást ügyével is foglalkoznak az illetékesek: a főváros az elhunytak díszsírhelyet adományoz. A szoborra összegyűjtött összeg kamatait átengedik a síremlék céljaira. Az özvegy is hallatja hangját: Colpachról 1905. június 21-én kelt levelében¹³ szerény megoldást javasol: egyszerű, csak babérkoszorúval díszített emlékoszlopon helyezték el a Louis Ernst Barrias francia szobrász által 1879-ben mintázott bronz mellszobrot. A síremlék ügye azonban egyelőre háttérbe szorul, a közérdeklődés központjába az emlékszobor pályázata kerül.

Az 1906. január 20-i határidőre 24 terv készült el, ezeket a Múcsarnokban lehetett megtekinteni. Felvonult a hazai szobrászat derékhada: Pásztor János, Radnai Béla, Margó Ede és Popper (Pongrácz) Szigfrid, Kallós Ede és Márkus Géza, Holló Barnabás, Tóth István (két tervvel), Ligeti Miklós, Telcs Ede Pogány Móriccal, Füredi Richárd, Moiret Ödön, Betlen Gyula és Fritz Oszkár, Verő László, Istók János, Gárdos Aladár, Faragó Árpád, Vass Viktor, Turi Jobbágy Miklós Pálinkás Bélával, valamint Mikola Ferenc, Hajdú József, Gömör Lajos, Kozma Erzsébet, Darás (Darázs) János, Mátray Lajos. Nevükkel a későbbi pályázati fordulókban is találkozunk. Lyka Károly az Új Idők hasábjain fejti ki kissé hűvös, tartózkodó, de igen objektív véleményét. Úgy látja, a munkák prózaiak, monotoníájukon az egy-két kifejező mozdulat vagy „mellékholmi” sem segít. Kevés minta mutat valódi plasztikai értéket. Közülük is kiemeli Pásztor János „rokonszenves radikalizmusát”.¹⁴ „A »pályabíró» Benczúr Gyula elnökletével egyik tervet sem találta kivitelre alkalmasnak, tehát a megbízást nem adta ki. [...] olyan feladattal állítjuk szembe a művészt, amelynek a megoldásába ihletének, tudásának, szívének és becsvágyának egész súlyát bele kell fektetnie. Ezt a törekvést, ezt az ihletet, s ezt a becsvágyat a pályabíró» a pályaművek egyikében sem találván meg, a pályázatot egyhangúlag meddőnek mondta ki.”¹⁵

Nem így azonban Fülep Lajos! Összességében egyetért az elmarasztaló véleménnyel, s ebben neki a legnagyobb mértékben igazat adhatunk! Az újságfotókról vagy múzeumi fotóarchívumból ismert munkák sajnálatos módon rendkívül hasonlítanak egymásra. Munkácsy többrészes, lépcsőzetes, esetleg ovális, virágfüzérés ornamentikával díszített talapzaton ül vagy áll, kezében

2. Radnai Béla pályaterve, 1906.

(esetleg ölében) palettája, mereng vagy elhivatottan, határozottan előre szegezi tekintetét, mintegy ihletet várva vagy valamely készülő műve megoldásának töprengve. Jellegzetes feje, haja, bajusza, szakállja minden terven megjelenik – igaz persze, hogy a pályázati felhívás hangsúlyozta: „A szobor kizárólag Munkácsy portrait-szobra legyen”.¹⁶

Ezt az arcmást a művészek többé-kevésbé találóan meg is fogalmazták, de ennyivel nem elégedtek meg: felhelyezték az alakot a már említett piedesztálra. Ezen „egyformán gyöngé” művek közül csak *Kallós Edée* nyeri el valamennyire Fülep tetszését („elevenség, élet van benn”) és a *Jobbágy Miklós–Pálinkás Béla* szerzőpáros terve. Utóbbi igen szép, elismerő szavakat kap. „Munkácsy szobrát *Jobbágy* és *Pálinkás* csinálták meg – írja –, „gondolata és keresztülvitele ízig eredeti, új és érdekes [...] színes voltánál fogva – dekoratív hatásokban igen gazdag [...] keresetlen, meglep a közvetlenségével, az igazságával, a póztalanságával.”¹⁷ S aminek a kiemelése a kritikusra igen

jellemző: „[...] építészeti része színben végtelenül finom, eredeti, új, szép – és magyaros. [...] ez a magyaros maga a diszkrét finomság és artisztikum. A legdiszkrétebb sárgás, lilás, szürkés tónusoknak összehangolása ez a talpazat, benne a zöld patinájú bronz dombormű kitűnő nyugvópontot ad, s a stilizált lilás színek finom átmenetet adnak a vörös nyerstéglából fel a felső ornamentikához”¹⁸ (kissé hosszán kellett idéznünk a leírásból, mert sajnos, a tervről reprodukció nem ismertes).

A tervet közelebbről is taglalja Gerő Ödön, de korántsem a Fülepehez hasonló elragadtatással: „A szobrász bronzba öntötte a festőállvány előtt ülő Munkácsyt és ráültette egy magas, keskeny, magyar ornamentikával körülteremtett obeliszkre. A képből nem lett szobor, amiért plasztikusan formázták meg, s az architektúra nem magyar, amiért telerakják magyar díszítő elemekkel.”¹⁹

Pásztor János tervét – amelyet más bírálók, így Rózsa Miklós²⁰ vagy Lyka Károly²¹ éppen plasztikai értékeire való tekintettel kiemelték – Fülepe formátlan, brutális, „erőteltetett, inaszakadt, pózoló és nagyképű dolog”-nak tartja. Megállapításait a pályabíróság nem veszi figyelembe, a *Jobbágy–Pálinkás-féle* terv dicséretével magára marad, de *Pásztor* tervét sem fogadják el. A másodszorra is meghirdetett pályázat²² – a beküldés határideje 1906. szeptember 25. volt – ismét csak meddő marad, pedig *Pásztor* – a kritikák szerint²³ – igen használható terveket készített, sőt *Margó Ede–Pongrácz Szigfrid* pályaműve is dicséretet kap Meller Simontól.²⁴

Érdekes, hogy Bródy Sándor a „legsomorúbbnak és legértékesebbnek” *Damkó Józsefnek* (mások által meg sem említett) a „patológiai romantika” jegyében fogant tervét tartja, s úgy látja, érdemes lett volna felkérni őt újabb vázlat készítésére.²⁵

Említésre méltó, bár első olvasásra kissé különösnek tűnik Rózsa Miklós javaslata, aki úgy véli, Zichy és Munkácsy együttes szobrára kellene pályázatot hirdetni. Véleménye szerint „a díszmagyar stílushoz” szokott művészek a patetikus egyéniségű Zichy mellett az ellenkező egyéniségű Munkácsyt is jobban, szerencsésebben tudnák ábrázolni! A *Pásztor*-pártiak már ekkor nyilvánosan elítélik a zsűri – úgymond – tendenciózus ítélethozatalát. Azért történik ez, mert „még nem jó az ismert, nagyon is ismert Messiás” – akinek a neve, terve egyhangú elismerésre találna.²⁶

Rimel erre az Öregek diadala címmel Vessző aláírással megjelent, valószínűleg Ambrus Zoltán tollából származó interjú, melynek meg nem nevezett alanya leszögezi: addig lesz eredménytelen a pályázat, amíg nem hívják vissza az öregeket, de „kényszeríteni fogjuk a közvéleményt arra, hogy visszahívjon bennünket!”²⁷

Fieber Henrik hiába óvja az illetékeseket a *Magyar Szemle* hasábjain az újabb pályázattól,²⁸ a Képzőművészeti Társulat harmadik fordulót is hirdet. Ez alkalommal – érdekes módon – megváltozik az emlékszobor helyére tett indítvány: a Szépművészeti Múzeum „új palotájának a főtengelyében, az

3. Pásztor János pályaterve, 1908.

épület főhomlokzata előtti szabad térre” kívánják felállítani.²⁹ A bíráló bizottság 1907 novemberében az újabb terveket is meddőnek találja. Azonban, hogy mégis kicsikarhassanak valami használható, elfogadható munkát, s végre felállítható legyen a szobor, melynek hiánya egyre kínosabb – a viszonylag legjobb három terv készítőit, *Pásztort*, *Horvait* és *Tóth Istvánt* 1908 januárjában szűkebb körű pályázatra hívják meg.³⁰ A *Jobbágy Miklós–Pálinkás Béla*-féle pályaműről már említés sem történik, *Pásztor* terve sem nyer, pedig két új ötlettel is jelentkezett, és a megbízást ismét nem adják ki.

Tövis jelű cikkében³¹ Rózsa Miklós meg is jegyzi, feleslegesen „a látszólag jóindulatú kísérletezés, hiszen végül mégis csak az fogja megcsinálni a Munkácsy szobrot, akinek művészeti politikánk czézárai szánták, eleve szánták.” S hogy kik ezek? Meg is nevezi Zala, ill. Stróbl urakat! (Mi már tudjuk, hogy nevezettek sem csinálták meg a szóban forgó alkotást: Zala a millenniumi emlékművel és az Erzsébet-szoborral, Stróbl a Kossuth-mauzóleummal, a Szent István-szoborral, a Semmelweis-emlékkel volt a kérdéses időben elfoglalva).

A szűkebb pályázat sem hozza meg a kívánt eredményt, mert 1908. november 23-án „a választmány a szobor ügyében a további lépések megtételét

bizonytalan időre elhalasztja, hiszen kedvezőbb eredményt nem várhat”³² – azaz az 1905 óta eltelt három esztendő alatt a magyar szobrászok derékhada nem tudott egy elfogadható, köztéren felállítható, Munkácsyhoz méltó emlékszobrot mintázni. A tervek bizony irodalmiaskodó ízűek, sokszor zsánerszerűek, nem érvényesül bennük plasztikai gondolat, végül a szobor majdani helyével sem tudnak kapcsolatot teremteni.

1907 áprilisában, már túl két sikertelen fordulón Papier Cecilia – *Cécile de Munkácsy* – gyorsítani szeretné az ügyet. A két neves, befutott művész – Zala vagy Stróbl – egyikének közvetlen megbízására gondol.³³ Ez – tudjuk – nem történik meg.

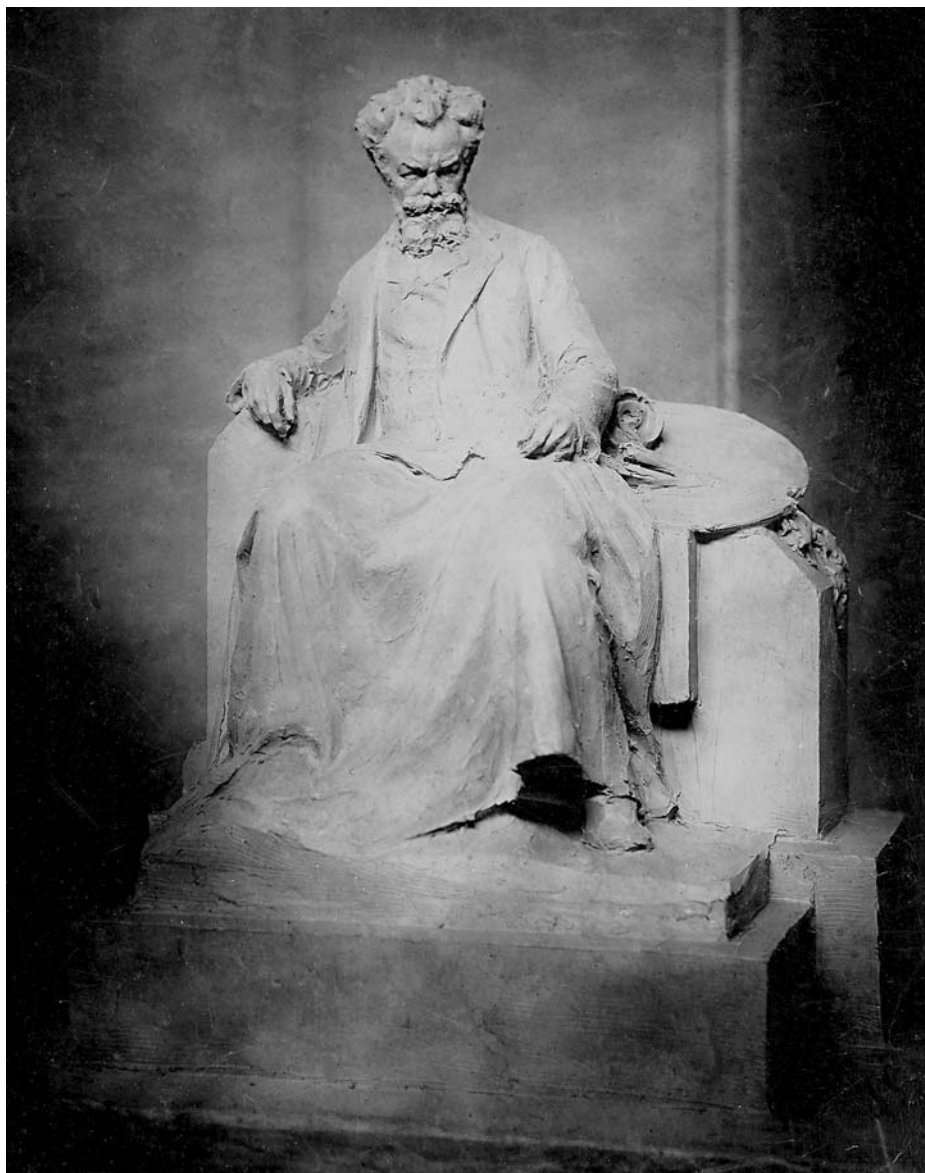
A síremlék ügye valamivel kedvezőbben alakult. *Ligeti Miklós* és *Lechner Ödön*, bár felkérést kapnak a tervezésre, *Telcs Ede* javára visszalépnek,³⁴ s így 1911 júniusában József főherceg és Andrássy Gyula gróf, valamint az özvegy jelenlétében sor kerül a Kerepesi temetőben a koszorút tartó géniuszt ábrázoló síremlék ünnepélyes felavatására.³⁵

Az idő azonban múlik. „A Mester már 13 éve halott, emléke még sincs, míg Jókaié halála után 7 évvel már elkészült” – panasolja az özvegy Szmrecsányi Miklósnak.³⁶ (A Jókaira vonatkozó megjegyzés csak részben pontos, mert Stróbl ugyan megkapta a megbízást az emlékszoborra, a felállításra azonban csak jóval később, 1921-ben kerül sor.)

Fogytán van a pénz is. Sedelmayer, az okos műkereskedő hajlandó felajánlani a kivitelhez hiányzó összeget, levélben megkeresi Stróblt,³⁷ hogy készítse e célból vázlatokat és jelölje meg az árát. A megoldással az özvegy is egyetért, és emlékszik, hogy a szobrász hosszabb időt eltöltött annak idején Munkácsy párizsi műtermében, ahol a mesterről egy „csodálatos vázlatot” is készített. Stróbl azonban – talán az említett Rózsa Miklós-féle „oldalvágások” hatására – a feladat alól kibújni igyekszik: úgy tudja, hogy Sedelmayer csak akkor járul hozzá az emlékszobor kivitelezési költségeihez, ha a magyar állam megvásárolja tőle a Krisztus-képek nagyméretű redukcióit. Mivel ez valószínűtlen, emlékszobor-tervek készítésével nem foglalkozik.³⁸

Stróbl Alajos először 1882-ben találkozhatott Munkácsyval, amikor a Krisztus Pilátus előtt magyarországi bemutatására került sor. A fiatal szobrász a Képzőművészeti Társulat által rendezett díszlakoma előkészítésében tevékenykedett: többedmagával a Hungária termeinek díszítésével foglalkozott.³⁹ Nem valószínű, hogy ne élt volna a lehetőséggel, hogy megmintázhassa az Európa-hírű festőt és annak feleségét. Munkácsyné portréja – és csak az! – az 1885-ös budapesti országos kiállításon szerepelt is⁴⁰ (kat.333), Munkácsyét Stróbl még nem tartotta alkalmasnak, hogy nyilvánosság elé bocsássa. Amikor – Henszlmann Lilla szerint 1887-ben,⁴¹ Stróbl Mihály szerint 1888-ban⁴² – először járt Párizsban, valószínűleg a már meglévő, Budapesten mintázott munkáját kívánta továbbfejleszteni, esetleg egy újabb „csodálatos vázlatot” készített.

Az újabb pályázat kiírásának elhatározásához talán hozzájárult az is, hogy Munkácsyné levélben megkereste Rákosi Jenőt, hogy az általa kiadott újsá-

4. Pásztor János pályaterve, 1914.

gokon keresztül elevenítse fel az ügyet és próbálja kedvezően befolyásolni a közvéleményt.⁴³ Ezzel szemben a Miklós Andor-féle *Az Est* 1913. február elsejei számában jelenik meg egy kedélyborzoló névtelen írás, mire a Képzőművészeti Társulat – hiszen a hazai közvélemény és művészetpolitikai hazafias és hiúsági kérdést csinált az ügyből – egy újabb kísérletet tesz, és pályázatot hirdet.⁴⁴ Ezen azonban Stróbl nem vesz részt. A portrét szokása szerint érleli, javíttatja, még 1917-ben is a „csaknem befejezett” agyagterv látható műtermében.⁴⁵

1914. február 24-én (!) a zsűri változatlanul használhatatlannak tartja a terveket.⁴⁶ Ennek ellenére Gárdos Aladár, Gémes Gindert Péter, Vass Viktor és Verő László tervét méltónak találták a jutalmazásra, míg Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Pongrácz Szigfrid, Kolozsvári Szeszák Ferenc és Pásztor János szűkebb pályázaton való részvételre kaptak felkérést.

Az elkészült szoborminták nem sokat változtak a korábban látottakhoz képest. Munkácsy mindegyik művész elgondolása szerint magas, hasábforma, *Kisfaludi Stróbl* tervén magyarosnak mondható ornamentikával telezsúfolt, vagy szélesebb, többlépcsős talapzatra állított padon, szófán, esetleg karosszéken ül, kezében paletta (kivéve a *Pongráczét*, ahol ernyedt jobbában ecsetet tart), mereng vagy szigorú arccal koncentrálnak.

Ugyanezeket a motívumokat variálták a művészek a pályázat első fordulójától. A talapzat súlya és kiterjedése agyonnyomja az alakot, mely – a *Pásztor* terveit kivéve – állandóan ül, csak feje tartása, keze mozdulata mutat némi változatosságot. Nagy kár, hogy ha már az illetékesek ragaszkodtak a portréhűségű ábrázoláshoz, nem elégedtek meg egy mellszoborral. Nem is kellett volna elfogadni a Munkácsyné által felajánlott Barrias-féle művet, mert *Pásztor* a második fordulón önálló arcmás-szobrot is bemutatott. Portretirozó készségét kizárólag a jó szemű Ernst Lajos méltányolja, aki múzeuma megnyitásakor (1912) megvásárolja Pásztor művét és az emeleti lépcsőfordulóban, a Rippl-Rónai tervezte üvegablak előtt helyezi el.⁴⁷

Az emlékszobor-maketteket igen szigorúan bírálta Elek Artúr.⁴⁸ Talán először ő fogalmazta meg a pályázati kiírásban rögzített feltételekkel kapcsolatos fenntartásait: helyteleníti a nyomatékosan előírt portré-hűséget, és az egész alakos ábrázolást. Mindebből – véli – nem is születethet más, csak zsáner, s látva a beérkezett terveket, egyetért a zsűri döntésével, miszerint megint csak nem adják ki a megbízást. Márpedig 1914 a Munkácsyra emlékezés szempontjából lényeges esztendő: születésének 70. évfordulóját ünneplik!

Ha szobor nincs is, nagy kiállítás nyílik az Ernst Múzeumban, elsősorban a magántulajdonban lévő képekből. A kiállítás védnöke Csernoch János hercegprímás, az állami kultúrpolitika képviselőjében Klebelsberg Kunó államtitkár és Majovszky Pál, a művészeti ügyosztály vezetője jelennek meg a megnyitón.⁴⁹

Kissé furcsa és némiképp szerecsenmosdatásnak hat pár nap múlva yK (Sztrakoniczky Károly) cikke az Alkotmány hasábjain. Ezt írja: „Az ünnepe-

lés, amelyben a magyar kultúra kivételes gyermekét részesítette, sohasem is szűnt meg, hanem a mindennap küzdelmes és szürke folytonosságán keresztül elhúzódott egész napjainkig, amikor a nemzet ragaszkodásának új ténye, a Munkácsy Mihály emlékére állítandó szobormű új aktualitást kölcsönzött ennek az ünneplésnek”.⁵⁰ Az ünneplés elhúzódásával egyetérthetünk, s a szobormű megalkotása valóban aktuális lenne, most a kerek születési évforduló kapcsán különösen; de erről az ötödik pályázati forduló előtt mint „új tényről” beszélni – kissé anakronisztikusnak tűnik.

Az utolsó megmérettetés sem hozott eredményt. A művészek úgy érzik, a pályázati kiírás oly mértékben megköti a kezüket és a fantáziájukat, hogy képtelenek egyéni megoldásokra, és – tegyük hozzá – valóban bele is vesznek a sztereotípiák tömegébe.

A négy terv – állapítja meg Bálint Aladár – csupán egy kézmozdulat, a szék formája, a talapzat lépcsőinek száma, magassága erejéig különbözik egymástól.⁵¹

Alig telik el egy hónap a pályázat meddő voltának kihirdetése után, Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásának híre rázza meg az országot. Magyarország – az Osztrák–Magyar Monarchia tagjaként – hadat üzen Szerbiának. Ennek súlya minden egyéb eseményt elmos, a művészek bevonulnak, néhányan közülük haditudósítók lesznek; Párizs, Franciaország – *Munkácsy* második hazája – ellenség, s ha szoborról esik szó, az a generálisokat, tábornokokat, hadvezéreket ábrázolja, majd a hősi halottaknak állít emléket – a Munkácsy körüli huzavona elcsitul, az ügy elveszti aktualitását. A pénz pedig egyre romlik, értéktelenedik.

El kell fogadnunk *Az Est* tudósítójának gondolatait: „A tettek nagy temetőkertjében aktacsomók nehéz sírköve alatt, botrányok cipruslombjától szelíden beárnyékolva pihen évek óta a Munkácsy szobor ügye, átadva a csendes feledésnek.”⁵²

Lázár Béla, aki különösen szívén viselte Munkácsy alkotó tevékenységének megismerttetését és helyes értékelését, a művész születésének centenáriumán (1944) megjelent könyvében röviden összefoglalja az emlékszoborpályázat „eredményeit” és *Pásztor János* meg nem valósult terveinek értékeit hangsúlyozza: „nem a mindennapi embert, hanem a vízióitól üldözött lángelmét tudta érzékeltetni”, – és megnyugtatóként közli, hogy most már a kultuszminiszter (Szinyei Merse Jenő) „vette kezébe a szoborállítás ügyét” – így hát kedvező előrelépésre lehet számítani.⁵³ Reményeit azonban elsodorja a világháború, s végül majd 1951-ben kerül köztérre egy kőből faragott szerény mellszobor. *Madarassy Walter* alkotását 1966-ban a városligeti művésztányról a Margitszigetre helyezték át.

MELLÉKLET

A pályatervek fellelhető reprodukciói

1. *Meghirdetve: 1905. március – Nyilvános*
 Határidő: 1906. január 20.
 Zsúri: február 6.

KALLÓS EDE-MÁRKUS:
 Új Idők, 1906. febr. 18. 181.
 (Kallós terve: Munkácsy-tanulmány,
 Munkácsy Céh, II. repr. kiáll. 1929. kat. 9.
 old.)

LIGETI MIKLÓS:
 VasUjs. 1906. 7. sz. febr. 18. 110.
 Új Idők, 1906. febr. 18. 181.

RADNAI BÉLA:
 VasUjs. 1906. 7. sz. febr. 18. 109.
 Új Idők, 1906. febr. 18. 180.

TELCS EDE-POGÁNY MÓRIC:
 VasUjs. 1906. 7. sz. febr. 18. 109.

TÓTH ISTVÁN:
 VasUjs. 1906. 7. sz. febr. 18. 100.

VASS VIKTOR:
 VasUjs. 1906. febr. 18. 180.

2. *1906. szept. 25. – Nyilvános*

KALLÓS EDE-MÁRKUS:
 Új Idők, 1906. okt. 21. 401.

PÁSZTOR JÁNOS:
 Új Idők, 1906. okt. 21. 403.

TELCS EDE:
 Új Idők, 1906. okt. 21. 402.

3. *1907. november – Nyilvános*

PÁSZTOR JÁNOS:
 Új Idők, 1907. okt. 13. 375. (álló terv)

MNG Szoborosztály fotóarchívuma, ltsz.:
 8808

4. *1908. január – Szűkebb körű*
 Zsúri: 1908. március 2.

5. *Meghirdetve: 1914. február 1. – Nyilvános*
 Zsúri: 1914. március 2.

KISFALUDI STRÓBL ZSIGMOND:
 Műv. 1914. 122.

KOLOZSVÁRI SZESZÁK FERENC:
 Műv. 1914. 120.

PÁSZTOR JÁNOS:
 Műv. 1914. 121.

PONGRÁCZ SZIGFRID:
 Műv. 1914. 119.

6. *Szűkebb kör*
 Zsúri: 1914. május 25.

KISFALUDI STRÓBL ZSIGMOND:
 Műv. 1914. 280. Érd.Ujs. 1914. márc 1.
 11.sz.27.

KOLOZSVÁRI SZESZÁK FERENC:
 Műv. 1914. 281. Érd.Ujs. 1914. márc 1.
 11.sz.27.

PÁSZTOR JÁNOS:
 Műv. 1914. 278. Érd.Ujs. 1914. márc 1.
 11.sz.27.

PONGRÁCZ SZIGFRID:
 Műv. 1914. 281. Érd.Ujs. 1914. márc 1.
 11.sz.27.

OMKT Műcs. 1915/16 téli kiáll. kat. 85.

JEGYZETEK

- ¹ Szobrot M.-nak! Múcsarnok, 1900. május 6. 223.
- ² VasÚjs. 1900. 20. sz. május 20. 333.
- ³ VasÚjs. 1900. 26. sz. július 1. 436.
- ⁴ M. festményei a párisi kiállításon. VasÚjs. 1900. 15. sz. 238. Andrassy Gyula, ill. Kosuth Lajos arcképéről Végvári Lajos Munkácsy-oeuvre-katalógusában nem tesz említést. Munkács ugyan valószínűleg járt Kossuthnál a Honfoglalás magyarországi bemutatója előtt, 1894-ben, de erről közelebbi adatok nem állnak rendelkezésre. Töketerebesen, 1891-ben Andrássynét festette meg. A Frankel Leót ábrázoló arckép viszont szerepel Végvári könyvében (240, 340. old.) – s ezt valóban felajánlja a párizsi Magyar Egylet, de a millenniumi kiállításon történő bemutatásra.
- ⁵ Lukács Béla ígérteréről ld. 4. sz. jegyzet.
- ⁶ LYKA Károly: Egy szoborról, ami nincs. Az elfelejtett M. Új Idők, 1902. I. 20. sz. 431.
- ⁷ Dalmady Győző a Krisztus Pilátus előtt magyarországi bemutatása alkalmából írta az Egy művésznek, 1882. február 27. című versét, amelyet a VasÚjs. 1882. március 12-i, 11. száma közölt (162. old.).
- ⁸ LÁZÁR Béla: M. kiállítás, Műv. 1914. 333.
- ⁹ Választmányi ülés 1904. február 23-án. Műcs. 1905. április 15. 3.
- ¹⁰ Ld. 9. sz. jegyzet.
- ¹¹ A pályázat kiírásáról a választmány 1905. március 14-én dönt. A feltételeket a Műcs. 1905. április 15-i száma közli.
- ¹² Műcs. 1905. április 15. 4.
- ¹³ PETROVICS Elek: MMné levelei Szmrecsányi Miklóshoz. Bp. Szemle, 1941. 760. sz. 158.
- ¹⁴ LYKA Károly: Huszonnégy M. szobor.. Új Idők, 1906. I. február 18. 179.
- ¹⁵ Hazai krónika. Műv. 1906. 130.
- ¹⁶ FÜLEP Lajos: M. szobra. Az Ország, 1906. február 10., valamint M. a karosszékben. M. Szemle, 1906. február 22. – A cikkek megjelentek FÜLEP Lajos: A művészet forradalmától a nagy forradalomig, Bp. 1974. I. 146–152., ill. 153–154.
- ¹⁷ FÜLEP i.m. 151.
- ¹⁸ Id. 17. sz. jegyzet
- ¹⁹ GERŐ Ödön : Meddő virágok. A. M. szobor pályatervei. P.Napló, 43. sz. 1906. február 13. 13.
- ²⁰ RÓZSA Miklós: Újabb M. szobrok. A második pályázat. Bp. Napló, 1906. 283. október 14.
- ²¹ Ld. a 14. sz. jegyzetet.
- ²² Műv. Ipar, 1906. 78.
- ²³ (bló): A M. szobrok. Ország-Világ, 1906. október 21., 862. és (-k.k.l.) : M. szobor pályázat. PHírl. 1906. október 14.
- ²⁴ MELLER Simon: A M. szobor pályázat. Szerda, 1906. október 17. 159.
- ²⁵ BRÓDY Sándor: A M. szobor. Új Szemle, 1907. 1. 29–30.
- ²⁶ (-bló): A M. szobrok. Ország-Világ, 1906. október 21. 857.
- ²⁷ Vessző [AMBRUS Zoltán]: Öreges diadala. A Hét, 1906. október 21.
- ²⁸ FIEBER Henrik: A M. szobor-pályázat. Műszemle, 1906. október 18.
- ²⁹ Választmányi ülés 1906. október 24-én. Műcs. 1907. február 15. 1.
- ³⁰ Választmányi ülés 1908. január 29-én. Műcs. 1908. április 15. 1.
- ³¹ Tövis [RÓZSA Miklós]: M. szobra. A Hét, 1908. 43/972. sz. 695.
- ³² Választmányi ülés 1908. november 23-án. Műcs. 1909. február 15. 1.
- ³³ Munkácsyné levele Szmrecsányi Miklóshoz, Luxembourg, 1907. április 8. MNG Adattár 4355/9.
- ³⁴ Múcsarnok, 1908. január 29., ill. február 20.
- ³⁵ Műv. 1911. 266–271.
- ³⁶ Munkácsyné levele Szmrecsányi Miklóshoz, Luxembourg, 1913. január 14. MNG Adattár 4355/11.
- ³⁷ Ld. a 36. sz. jegyzetet
- ³⁸ Munkácsyné levele Szmrecsányi Miklóshoz, Luxembourg, 1913. január 28. MNG Adattár 4355/1943/12.
- ³⁹ Harmónia Zenészeti Közlöny, 1882. 6. sz. MNG Adattár, MMA 2092/1927/118
- ⁴⁰ A budapesti országos általános kiállítás képzőművészeti csoportjának képes tárgymutatója, 1885. Kat. 333. gipsz
- ⁴¹ HENSZLMANN Lilla: Stróbl Alajos, Bp. 1955. 30. repr. 33.
- ⁴² STRÓBL Mihály: A gránitoroszlán. Stróbl Alajos, Bp. 2003. 61.

- ⁴³ Ld. 38. sz. jegyzet
- ⁴⁴ A M. szobor (Az Est tudósítójától). Az Est, 1913. február 1.
- ⁴⁵ Művészek otthonunkban. Stróbl Alajos műtermében. VasÚjs. 1917. 28. sz. 448.
- ⁴⁶ Műv. 1914. 125–126.
- ⁴⁷ A Pásztor-féle portrét (már az Ernst Múzeumban felállítva) a VasÚjs. 1912. május 19-i száma (398. old.) nyomán közli RÓKA Enikő: Egy gyűjtő és gyűjteménye, Ernst Lajos című kötetben, Bp. 2002. 47.
- ⁴⁸ ELEK Artúr: M szobrának pályatervei. Az Est, 1914. március 5. és ugyanő a szűkebb pályázatra meghívott négy művész terveiről: (e.a.): M. szobrának pályázata. Az Újság, 1914. május 27. 17.
- ⁴⁹ A M. kiállítás megnyitása. Az Újság, 1914. március 19. 13.
- ⁵⁰ yK [SZTRAKONICZKY Károly]: M. Alkotmány, 1914. március 8. 2.
- ⁵¹ BÁLINT Aladár: Ismét a M. szobor. Nyugat, 1914. I. 798.
- ⁵² Ld. 44. sz. jegyzet
- ⁵³ LÁZAR Béla: MM 1844–1944. Emlékek és emlékezések a művész születésének 100. évfordulójára, Bp. 1944. 189–190.